

Bốn Cây Lan Mới Của Việt Nam

Đầu năm 1998, tôi đã trình bày cùng quý vị về những giống lan của quê hương chúng ta và những tìm kiếm mới lạ của giáo sư Leonid V. Averyanov, thuộc viện thảo mộc Komaro, St. Petersburg, Nga Sô. Giáo sư Averyanov đã sang Việt Nam nhiều lần để khảo cứu về cây cỏ. Từ năm 1988 đến năm 1990, ông đã viết những bản tường trình rất có giá trị cùng với các giáo sư Vũ Ngọc Long, Dương Đức Huyền. Sau đó ông được hội Hoa Lan Hoa Kỳ, American Orchid Society và hội Địa Dư Quốc gia, National Geographic tài trợ để về Việt Nam tiếp tục nghiên cứu. Hội Hoa Lan Hoa Kỳ đã tài trợ cho nhiều công cuộc nghiên cứu, khảo sát. Từ năm 1947 cho đến nay đã có khoảng 150 trợ cấp tổng cộng trên 600,000 Mỹ kim. Đây chỉ là trợ cấp sơ khởi, các nhà khảo cứu có thể xin thêm trợ cấp của hội Địa Dư Quốc Gia có khi lên tới 250,000 Mỹ kim để tiếp tục những cuộc khảo cứu hữu ích.

Bắt đầu từ tháng 10-1995, các nguyệt san Orchids, Orchid Digest và các sách báo về hoa lan trên thế giới đã lần lượt đăng tải những bản tường trình chi tiết của ông cùng các giáo sư Nguyễn Tiến Hiệp, Phan Kế Lộc và Dương Đức Huyền, Vũ Ngọc Long và Nguyễn Q. Bình.

Đến Hoa Kỳ vào tháng 1 năm 1998, giáo sư Leonid V. Averyanov được các hội hoa lan và những người yêu chuộng hoa lan tranh nhau tiếp đón nồng hậu. Vừa nói chuyện xong ở Placentia, ông vội vã lên xe đi Santa Barbara, hôm sau bay xuống San Diego, rồi trở lại San Bernadino, rồi lại bay tiếp sang miền đông Hoa Kỳ. Mặc dầu đã liên lạc trước từ khi ông còn ở St. Petersburg, tôi chỉ được gặp riêng ông khoảng 1 giờ trước và sau bữa cơm tối do giáo sư Harold Koopowitz Giám đốc thảo mộc viện của trường đại học UCI khoản đãi. Trạc độ ngũ tuần, giáo sư Averyanov dáng người thấp vào cỡ trung bình của người Việt Nam, ăn nói nhỏ nhẹ, nhưng hút thuốc quá nhiều. Ông cho biết đã được nhà cầm quyền Việt Nam giúp đỡ cung cấp phương tiện di chuyển và các công sự viên, nếu không ông khó lòng hoàn thành công việc khảo sát tại những miền rừng rậm và núi non hiểm trở đầy muỗi mòng, rắn rết... Ông trao cho tôi một xấp ảnh những cây lan chụp tại núi rừng Việt Nam với hàng chữ đồ nghiêng về phía trái, ghi tên khoa học, địa danh và ngày tháng đã tìm thấy cây lan. Để trao đổi, tôi tặng ông bức tranh bức tranh cây vẽ hài *Paphiopedilum helenae*, mang tên vợ ông, do tôi vẽ và nhân danh một người Việt Nam để cảm ơn ông đã tìm kiếm những cây lan mới lạ cho thế giới và trình bày những bông hoa đẹp và phong cảnh hùng vĩ của xứ sở chúng ta. Đón nhận bức tranh và những lời khen ngợi trước một số đông những người tai mắt trong giới yêu chuộng hoa lan có mặt tạ thư viện thành phố Placentia, đôi mắt ông đã đỏ hoe vì cảm động.

Theo ông, Việt Nam chúng ta có trên 1000 giống lan, ngang với Thái Lan, một nước hàng đầu cung cấp hoa lan cho thị trường thế giới. Ông đã tìm được nhiều cây tuy mới đối với Việt Nam nhưng đã có mặt tại Lào, Trung Hoa và Thái Lan từ lâu, nhưng có nhiều cây chưa từng thấy trên thế giới và có những cây hãy còn ở trong những giãy núi, rừng âm u hiểm trở chưa hề có dấu chân của người phạm tục. Trong phạm vi bài này chúng tôi xin nói về 4 cây mới lạ dưới đây.

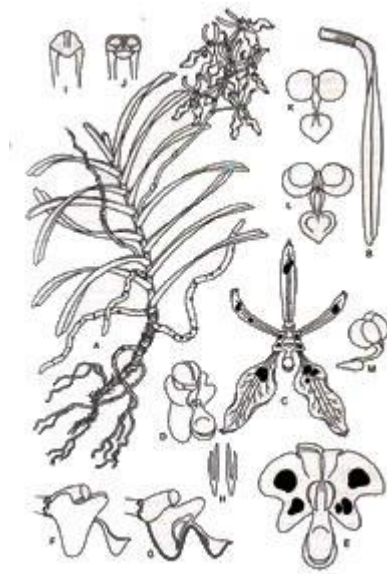
Paphiopedilum helenae

Do các giáo sư Aveyanov, Nguyễn Tiến Hiệp và Dương Đức Huyền đã tìm thấy ở Cao Bằng vào tháng 10 năm 1995. Cây nữ hài này thuộc giống Thạch Lan (lithophytic) mọc từng bụi nhỏ mọc ở những kẽ hở của giấy núi đá vôi. Mỗi cây chừng 4-5 lá dài 6-9 cm, mặt trên xanh thẫm có viền trắng hay vàng nhạt, mặt dưới xanh nhạt. Dò hoa (inflorescence) cao từ 4-6 cm mang một hoa. Hoa to chừng 4 cm, cánh hoa chính (sepal) màu vàng sáng viền trắng, cánh hoa ngang (petal) màu nâu vàng có sọc nâu đậm. Môi (lip) màu nâu cam trông rất đẹp nhưng không thơm.

Giáo sư Averyanov đã lấy tên vợ ông ta Helen Aeryanova đặt tên cho cây lan này. Gần giống với cây *Paphiopedilum helenae* là cây *Paphiopedilum barbigerum*, nhưng cây này ít màu sắc hơn, cánh hoa chính trắng xanh và cánh hoa ngang hơi quăn.

Renanthera citrina

Các giáo sư Averyanov, Nguyễn Tiến Hiệp và Dương Đức Huyền đã tìm được ở huyện Tùng Khê, Hòa Bình vào tháng 4, năm 1995 và sau đó cũng tìm thấy tại huyện Trà Linh, Cao Bằng vào tháng 10 năm 1995.

Thuộc loại phong lan (epiphytic) thường mọc ở cành cây, gốc cây Tên Việt loại này gọi Huyết nhưng, thông thường hoa màu đỏ thẫm nhưng cây này màu vàng. Thân đơn cao chừng 20 cm, lá cứng dài 9-14 cm. Dò hoa dài 13-15 cm có 7-10 hoa nhỏ chừng 2.5 cm màu vàng chanh có vài điểm tím. Hoa tuy không thơm nhưng nở đồng loạt nên rất đẹp và đến 3 tháng mới tàn.

Vì màu hoa giống như màu vàng của quả chanh nên các giáo sư Nga-Việt đã dùng chữ La tinh citrinus để đặt tên cho cây lan này.

Gần giống với cây này là cây *Renanthera pulchella* của Miền điện nhưng cây *Renanthera citrina* lá dài và hẹp hơn, hoa cũng lớn hơn và khác hơn.

Paphiopedilum hiepii

Giáo sư Nguyễn tiến Hiệp đã tìm thấy cây lan nữ hài này tại Tuyên Quang vào tháng 6 năm 1995. Cây mọc ở dưới đất, đá thuộc loại Thổ lan (terrestrial) hay Thạch lan (lithophytic) có chừng 3-5 lá dài 8-12 cm. Mặt trên lá xanh nhạt có những điểm và sọc xanh đậm, mặt dưới màu trắng xám có những chấm màu nâu và lông trắng. Dò hoa cao 18-20 cm, hoa đơn to 8-9.5 cm màu nâu nhạt pha một chút vàng xanh và có lông trắng.

Cây lan này mang tên giáo sư Hiệp người đầu tiên đã tìm ra nó. Giáo sư Hiệp là người danh tiếng trong lãnh vực thảo mộc và thám hiểm tại Việt nam.

Gần giống với cây này là cây *Paphiopedilum malipoense* mọc tại miền biên giới Trung hoa và Việt nam nhưng cây *Paph. malipoense* hoa xanh hơn, lớn hơn và dò hoa cũng cao hơn.

Vanda bidupensis

Tháng 3 năm 1997, các giáo sư Phan Kế Lộc, Nguyễn Q. Bình và Averyanov đã tìm thấy cây lan mới lạ này tại sườn núi phía Tây giãy núi Bi Đúp thuộc khu Đá cháy, huyện Lạc dương, tỉnh Lâm Đồng.

Cây này thuộc giống Phong lan (epiphytic) thân cao 30-40 cm, lá mọc sen kẽ dài 20-30 cm rộng 1-2 cm. Dò hoa lên thẳng, dài 20-25 cm có chừng 8-12 hoa, hơi thơm, màu vàng sậm có đốm nâu. Hoa trông tươi bóng và lâu tàn. Thông thường hoa nở vào tháng 3-4 dương lịch và được đặt tên theo giãy núi Bi Đúp.

Gần giống với cây này là *Vanda fuscoviridis* hay *kwangtungensis* của Trung hoa, nhưng cây sau này hoa màu vàng chét pha xanh nên không đẹp bằng.

Mùng Xuân Kỷ Mão tôi đã vẽ 4 cây lan mới, hiếm quý này để tưởng nhớ tới quê hương và những người thân yêu ở phương trời xa thẳm. Những bức tranh này sẽ được trưng bày trong phòng triển lãm tranh và ảnh hoa lan tại lầu ba thượng xá Crystal Court trong khuôn khổ hội hoa lan tại South Coast Plaza, Costa Mesa, California do Phân Hội Địa lan Orange County thuộc Cymbidium Society of America tổ chức từ 30-tháng 1 cho đến 7-2-1999. Đây là một hội hoa lan có tầm vóc quốc tế, được xếp vào một trong 3 hội lớn nhất Hoa kỳ. Năm 1998, hội này đã được giải F.C.C. (First Class Certificate) một giải cao quý nhất và khó khăn nhất của hội hoa lan Hoa Kỳ, vì thông thường mỗi năm có khoảng 3000 nơi tổ chức mà chỉ có 2-3 nơi được giải này.

Tham dự ngày đại hội này chúng ta có dịp thưởng lãm những cây lan lạ, đẹp và hiếm quý từ khắp nơi trên thế giới. Chữ hiếm quý thực là đúng nghĩa với các cây lan. Hễ giống nào hiếm tức là ít người có và ít người có thì càng quý, giá càng cao và gần như vô giá như trường hợp của cây lan nữ hài *Phragmipedium sanderianum* của Borneo có cánh hoa ngang dài cả thước và gần đây báo Orchid Digest đăng quảng cáo có người muốn bán cây nữ hài *Paphiopedilum insigne* đặc biệt lá có sọc trắng với giá 30,000 Mỹ kim và người mua đã phải trả tới 36,000 đồng để mua cho bằng được. Trong khi đó loại thông thường, lá không có sọc đây rẫy ở Việt Nam và giá ở đây chỉ độ 20-30 Mỹ kim mà thôi.

Quý vị nào còn nặng lòng với quê hương đất nước, đừng nhân dịp về thăm quê nhà rồi mang lên vài cây để có thể bị phạt vạ nặng nề vì Hoa Kỳ là nước kiểm soát ngặt nghèo những cây cỏ nhập nội và cũng là một hội viên tích cực bảo vệ những giống hiếm quý theo quy ước CITIES (Convention on International Trade In Endangered Species).

Quý vị có thể tìm thấy ở hội hoa lan này những cây lan quen thuộc như Kim điệp, Ngọc điểm, Giã hạc, Long tu, Hạc đỉnh, Nhất điểm hồng v.v... với giá không quá đắt, miễn là quý vị biết tên khoa học của nó.

Placentia 12-1-1999

BÙI XUÂN ĐĂNG